

YURISPRUDENSIYA

HUQUQIY ILMIY-AMALIY JURNALI

2026-yil 1-son

VOLUME 6 / ISSUE 1 / 2026

DOI: 10.51788/tsul.jurisprudence.6.1.

Crossref
Content
Registration

ISSN: 2181-1938

DOI: 10.51788/tsul.jurisprudence

MUASSIS: TOSHKENT DAVLAT YURIDIK UNIVERSITETI

“Yurisprudensiya” – “Юриспруденция” – “Jurisprudence” huquqiy ilmiy-amaliy jurnali O'zbekiston matbuot va axborot agentligi tomonidan 2020-yil 22-dekabrda 1140-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatidan o'tkazilgan.

Jurnal O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi jurnallari ro'yxatiga kiritilgan.

Mualliflik huquqlari Toshkent davlat yuridik universitetiga tegishli. Barcha huquqlar himoyalangan. Jurnal materiallaridan foydalanish, tarqatish va ko'paytirish muassis ruxsati bilan amalga oshiriladi.

Sotuvda kelishilgan narxda.

Nashr bo'yicha mas'ul:
O. Choriyev

Muharrirlar:

E. Mustafayev,
Y. Yarmolik,
E. Sharipov,
K. Abduvaliyeva,
Y. Mahmudov,
M. Sharifova,
Sh. Beknazarova

Musahhih:

M. Tursunov

Texnik muharrir:

U. Sapayev

Dizayner:

D. Rajapov

Tahririyat manzili:

100047. Toshkent shahri,
Sayilgoh ko'chasi, 35.
Tel.: (0371) 233-66-36 (1169)

Veb-sayt: jurisprudence.tsul.uz

E-mail: lawjournal@tsul.uz

Obuna indeksi: 1387

Tasdiqnom

№ 174625, 29.11.2023.

Jurnal 2026-yil 24-fevralda
bosmaxonaga topshirildi.
Qog'oz bichimi: A4.
Shartli bosma tabog'i: 18,1
Adadi: 100. Buyurtma: № 32.

TDYU bosmaxonasida chop etildi.
Bosmaxona manzili:
100047. Toshkent shahri,
Sayilgoh ko'chasi, 37.

© Toshkent davlat yuridik universiteti

TAHRIR HAY'ATI

BOSH MUHARRIR

Z. Esanova – Toshkent davlat yuridik universiteti Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori, yuridik fanlar doktori, professor

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI

J. Allayorov – Toshkent davlat yuridik universiteti Huquqiy tadqiqotlar oliy maktabi direktori, yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori, dotsent

MAS'UL MUHARRIR

N. Ramazonov – Toshkent davlat yuridik universiteti O'zbek tili va adabiyoti sho'basini mudiri, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent

TAHRIR HAY'ATI A'ZOLARI

J. Blum – Amerika Qo'shma Shtatlarining Boston kolleji Huquq maktabi professori, huquq doktori (AQSh)

M. Vishovaty – Polshaning Gdansk universiteti professori (Polsha)

M. Hayat – Muhammadiyah Malang universiteti o'qituvchisi (Indoneziya)

A. Xoshimxonov – Toshkent davlat yuridik universiteti Yoshlar masalalari va ma'naviy-ma'rifiy ishlar bo'yicha birinchi prorektori, yuridik fanlar doktori, professor

A. Yakubov – Toshkent davlat yuridik universiteti Xalqaro hamkorlik va uzluksiz ta'lim bo'yicha prorektor, yuridik fanlar doktori, dotsent

M. Axmedshayeva – Toshkent davlat yuridik universiteti Davlat va huquq nazariyasi sho'basini professori, yuridik fanlar doktori

X. Xayitov – O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Qonunchilik palatasi deputati, yuridik fanlar doktori, professor

S. Yusupov – Toshkent davlat yuridik universiteti Ma'muriy va moliya huquqi sho'basini mudiri, yuridik fanlar doktori, professor

E. Egamberdiyev – Toshkent davlat yuridik universiteti Fuqarolik huquqi sho'basini dotsenti, yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori

Sh. Ismoilov – Toshkent davlat yuridik universiteti Mehnat huquqi sho'basini mudiri, yuridik fanlar doktori, dotsent

G. Uzakova – Toshkent davlat yuridik universiteti Ekologiya huquqi sho'basini professori, yuridik fanlar doktori

G. Yo'ldasheva – Toshkent davlat yuridik universiteti Xalqaro huquq va inson huquqlari sho'basini professori, yuridik fanlar doktori

A. Yo'ldoshev – Toshkent davlat yuridik universiteti Konstitutsiyaviy huquq sho'basini dotsenti, yuridik fanlar doktori

R. Altiyev – Toshkent davlat yuridik universiteti Jinoyat huquqi, kriminologiya va korrupsiyaga qarshi kurashish sho'basini professori v.b., yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori

M. Kurbanov – Toshkent davlat yuridik universiteti Jinoyat huquqi, kriminologiya va korrupsiyaga qarshi kurashish sho'basini dotsenti v.b., yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori

S. Oripov – Toshkent davlat agrar universiteti Huquqshunoslik kafedrasini dotsenti, yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori

F. Hamdamova – Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti Xalqaro huquq va ommaviy huquq fanlari kafedrasini dotsenti v.b., yuridik fanlar doktori

D. So'fiyeva – Toshkent davlat yuridik universiteti Davlat va huquq nazariyasi sho'basini katta o'qituvchisi, yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori

R. Kuchkarov – Toshkent davlat yuridik universiteti Huquq, jamiyat va madaniyat sho'basini dotsenti v.b., filologiya fanlari nomzodi

УЧРЕДИТЕЛЬ: ТАШКЕНТСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ ЮРИДИЧЕСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ

Правовой научно-практический журнал «Юриспруденция» – «Yurisprudensiya» – «Jurisprudence» зарегистрирован Агентством печати и информации Узбекистана 22 декабря 2020 года с удостоверением № 1140.

Журнал включён в перечень журналов Высшей аттестационной комиссии при Министерстве высшего образования, науки и инноваций Республики Узбекистан.

Авторские права принадлежат Ташкентскому государственному юридическому университету. Все права защищены. Использование, распространение и воспроизведение материалов журнала осуществляется с разрешения учредителя.

Реализуется по договорной цене.

Ответственный за выпуск:

О. Чориев

Редакторы:

Э. Мустафаев,
Е. Ярмолик,
Э. Шарипов,
К. Абдувалиева,
Й. Махмудов,
М. Шарифова,
Ш. Бекназарова

Корректор:

М. Турсунов

Технический редактор:

У. Сапаев

Дизайнер:

Д. Ражапов

Адрес редакции:

100047. Город Ташкент,
улица Сайилгох, 35.
Тел.: (0371) 233-66-36 (1169)

Веб-сайт:

jurisprudence.tsul.uz

E-mail:

lawjournal@tsul.uz

Подписной индекс:

1387.

Свидетельство

от 29.11.2023 № 174625.

Журнал передан в типографию
24.02.2026.

Формат бумаги: А4.

Усл. п. л. 18,1. Тираж: 100 экз.

Номер заказа: 32.

Отпечатано в типографии
Ташкентского государственного
юридического университета.
100047, г. Ташкент,
ул. Сайилгох, дом 37.

© Ташкентский государственный
юридический университет

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР

З. Эсанова – доктор юридических наук, профессор, проректор по научной работе и инновациям Ташкентского государственного юридического университета

ЗАМЕСТИТЕЛЬ ГЛАВНОГО РЕДАКТОРА

Ж. Аллаёров – доктор философии по юридическим наукам, доцент, директор Высшей школы правовых исследований Ташкентского государственного юридического университета

ОТВЕТСТВЕННЫЙ РЕДАКТОР

Н. Рамазонов – доктор философии по филологическим наукам, доцент, заведующий сектором узбекского языка и литературы Ташкентского государственного юридического университета

ЧЛЕНЫ РЕДКОЛЛЕГИИ

Дж. Блум – профессор юридической школы Бостонского колледжа (Бостон, США), доктор юридических наук

М. Вишоватый – профессор Гданьского университета (Гданьск, Польша)

М. Хаят – преподаватель Университета Мухаммадия Маланг (Индонезия)

А. Хашимхонов – первый проректор по делам молодёжи и духовно-просветительской работе Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук, профессор

А. Якубов – проректор по международным связям и дополнительному образованию Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук, доцент

М. Ахмедшаева – профессор сектора теории государства и права Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук, профессор

Х. Хайитов – депутат Законодательной палаты Олий Мажлиса Республики Узбекистан, доктор юридических наук, профессор

С. Юсупов – заведующий сектором административного и финансового права Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук, профессор

Э. Эгамбердиев – доцент сектора гражданского права Ташкентского государственного юридического университета, доктор философии по юридическим наукам

Ш. Исмоилов – заведующий кафедрой трудового права Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук, доцент

Г. Узакова – профессор сектора экологического права Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук

Г. Юлдашева – профессор сектора международного права и прав человека Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук

А. Юлдошев – доцент сектора конституционного права Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук

Р. Алтиев – и.о. профессора сектора уголовного права, криминологии и противодействия коррупции Ташкентского государственного юридического университета, доктор философии по юридическим наукам

М. Курбанов – и.о. профессора сектора уголовного права, криминологии и противодействия коррупции Ташкентского государственного юридического университета, доктор философии по юридическим наукам

С. Орипов – доцент кафедры права Ташкентского государственного аграрного университета, доктор философии по юридическим наукам

Ф. Хамдамова – и.о. доцента кафедры международного и публичного права Университета мировой экономики и дипломатии, доктор юридических наук

Д. Суфиева – старший преподаватель сектора теории государства и права Ташкентского государственного юридического университета, доктор философии по юридическим наукам

Р. Кучкаров – доцент сектора права, общества и культуры Ташкентского государственного юридического университета, кандидат филологических наук

FOUNDER: TASHKENT STATE UNIVERSITY OF LAW

“Yurisprudensiya” – “Юриспруденция” – “Jurisprudence” legal scientific and practical journal was registered by the Press and Information Agency of Uzbekistan on December 22, 2020 with certificate No. 1140.

The journal is included in the list of journals of the Higher Attestation Commission under the Ministry of Higher Education, Science and Innovations of the Republic of Uzbekistan.

Copyright belongs to Tashkent State University of Law. All rights reserved. Use, distribution and reproduction of journal materials are carried out with the permission of the founder.

Agreed-upon price.

Publication Officer:

O. Choriev

Editors:

E. Mustafaev,
E. Yarmolik,
E. Sharipov,
K. Abduvalieva,
Y. Makhmudov,
M. Sharifova,
Sh. Beknazarova

Proofreader:

M. Tursunov

Technical editor:

U. Sapaev

Designer:

D. Rajapov

Editorial office address::

100047. Tashkent city,
Sayilgoh street, 35.
Phone: (0371) 233-66-36 (1169)

Website: jurisprudence.tsul.uz

E-mail: lawjournal@tsul.uz

Subscription index: 1387.

Certificate

№ 174625, 29.11.2023.

The journal is submitted to the Printing house on 24.02.2026.

Paper size: A4. Cond.p.f: 18,1.

Units: 100. Order: № 32.

Published in the Printing house of
Tashkent State University of Law.
100047. Tashkent city,
Sayilgoh street, 37.

© Tashkent State University of Law

EDITORIAL BOARD

EDITOR-IN-CHIEF

Z. Esanova – Deputy Rector for Scientific Affairs and Innovations of Tashkent State University of Law, Doctor of Law, Professor

DEPUTY EDITOR

J. Allayorov – Director of the Graduate School of Legal Research of Tashkent State University of Law, Doctor of Philosophy (PhD) in Law, Associate Professor

EXECUTIVE EDITOR

N. Ramazonov – Head of the Department of Uzbek Language and Literature of Tashkent State University of Law, Doctor of Philosophy (PhD) in Philology, Associate Professor

MEMBERS OF THE EDITORIAL BOARD

J. Blum – Professor of Law School of Boston College, Doctor of Law (Boston, USA)

M. Vishovatiy – Professor of the University of Gdańsk (Gdansk, Poland)

M. Hayat – Lecturer of the University of Muhammadiyah Malang (Indonesia)

A. Khashimhonov – First Deputy Rector for Youth Affairs and Spiritual and Educational Affairs of Tashkent State University of Law, Doctor of Law, Professor

A. Yakubov – Deputy Rector for International Relations and Further Education of Tashkent State University of Law, Doctor of Law, Associate Professor

M. Akhmedshaeva – Professor of the Department of Theory of State and Law of Tashkent State University of Law, Doctor of Law, Professor

Kh. Khayitov – Deputy of the Legislative Chamber of the Oliy Majlis of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Law, Professor

S. Yusupov – Head of the Department of Administrative and Financial Law of Tashkent State University of Law, Doctor of Law, Professor

E. Egamberdiev – Associate Professor of the Department of Civil Law of Tashkent State University of Law, Doctor of Philosophy (PhD) in Law

Sh. Ismoilov – Head of the Department of Labor Law of Tashkent State University of Law, Doctor of Law, Associate Professor

G. Uzakova – Professor of the Department of Environmental Law of Tashkent State University of Law, Doctor of Law

G. Yuldasheva – Professor of the Department of International Law and Human Rights of Tashkent State University of Law, Doctor of Law

A. Yuldoshev – Associate Professor of the Department of Constitutional Law of Tashkent State University of Law, Doctor of Law

R. Altiev – Acting Professor of the Department of Criminal Law, Criminology and Anti-Corruption of Tashkent State University of Law, Doctor of Philosophy (PhD) in Law

M. Kurbanov – Acting Professor of the Department of Criminal Law, Criminology and Anti-Corruption of Tashkent State University of Law, Doctor of Philosophy (PhD) in Law

S. Oripov – Associate Professor of the Department of Law of Tashkent State Agrarian University, Doctor of Philosophy (PhD) in Law

F. Hamdamova – Acting Associate Professor of the Department of International Law and Public Law of the University of World Economy and Diplomacy, Doctor of Law

D. Sufieva – Senior Lecturer of the Department of Theory of State and Law of Tashkent State University of Law, Doctor of Philosophy (PhD) in Law

R. Kuchkarov – Associate Professor of the Department of Law, Society and Culture of Tashkent State University of Law, Candidate of Philological Sciences

MUNDARIJA

12.00.01 – THEORY AND HISTORY OF STATE AND LAW. HISTORY OF LEGAL DOCTRINES

11 **ESHTURDIYEVA FARANGIZ BAXODIR QIZI**

Huquqiy bo'shliq fenomeni va uni bartaraf etish: O'zbekiston fuqarolik qonunchiligi misolida

12.00.03 – FUQAROLIK HUQUQI. TADBIRKORLIK HUQUQI. OILA HUQUQI. XALQARO XUSUSIY HUQUQ

21 **NOSIROV SHERZOD SHERMATOVICH**

Transchegaraviy to'lovga qobiliyatsizlik huquqi: nazariy yondashuvlar va zamonaviy muammolar

28 **ABDULLAYEV KOMILJON ISTATILLO O'G'LI**

Bulutli texnologiyalarni huquqiy tartibga solish muammolari va istiqbollari

36 **AVLIYOQULOV BEKMIRZA BEKTEMIROVICH**

Transchegaraviy zarar yetkazish oqibatida vujudga kelgan nizolarni hal qilishda xalqaro xususi huquqning o'rni

44 **MAMADIYEV ABROR ABDURAXMON O'G'LI**

O'zbekistonda intellektual mulk huquqlarini himoya qilish tizimini takomillashtirish yo'llari: kompensatsiyaviy mexanizmlar

53 **RAHMATOV AZIZBEK ISKANDAR O'G'LI**

Mezonin kapitalning tadbirkorlik faoliyatini moliyalashtirishdagi o'rni va uning huquqiy tartibga solinishi

61 **SAIDOVA NIGORAXON AKMAL QIZI**

Onlayn marketpleys operatorlarining huquqiy maqomi

12.00.06 – TABIIY RESURSLAR HUQUQI. AGRAR HUQUQ. EKOLOGIK HUQUQ

74 **ISANOV XOLMUROD RUZIYEVICH**

Qishloq xo'jaligi sohasini huquqiy tartibga solishni takomillashtirish muammolari

12.00.07 – SUD HOKIMIYATI. PROKUROR NAZORATI. HUQUQNI MUHOFAZA QILISH FAOLIYATINI TASHKIL ETISH. ADVOKATURA

83 **BAZARBAEVA SHAXLO RAXIMOVNA, SOBITOVA UMIDAXON MUROD QIZI**

Fuqarolar huquqlarini ta'minlashda huquqni muhofaza qiluvchi organlar va sud tizimining o'zaro hamkorligi

12.00.08 – JINOYAT HUQUQI. JINOYAT-IJROIYA HUQUQI

94 **ABBOSOV MIRSULTON MIRSHAROF O'G'LI**

Sun'iy intellektdan foydalangan holda sodir etilgan jinoyatlar uchun javobgarlik: xalqaro-huquqiy yondashuv

12.00.09 – JINOYAT PROTSESSI. KRIMINALISTIKA, TEZKOR-QIDIRUV HUQUQI VA
SUD EKSPERTIZASI102 **BAZAROVA DILDORA BAXADIROVNA**

Jinoyat protsessida ichki ishonchga ko'ra dalillarni baholashning nazariy muammolari

12.00.12 – KORRUPSIYA MUAMMOLARI

125 **KOLENKO YEVGENIY VYACHESLAVOVICH, AHMADOV ALIMARDON AXMADOVICH**Kriptoaktivlar soyadagi iqtisodiyotda: jinoiy faoliyatda foydalanilgan aktivlarni
qaytarishning huquqiy tahlili137 **AHMADJONOV MURODULLO NURALI O'G'LI**

Korrupsiyaning sabablari va demokratik yechimlar

12.00.13 – INSON HUQUQLARI

145 **MO'MINOV ASILBEK HUSNIDDIN O'G'LI**Raqamli muhitda shaxsga doir ma'lumotlarni himoya qilish sohasidagi qonunchilik: xorijiy
tajriba va milliy istiqbollar

СОДЕРЖАНИЕ

12.00.01 – ТЕОРИЯ И ИСТОРИЯ ГОСУДАРСТВА И ПРАВА.
ИСТОРИЯ ПРАВОВЫХ УЧЕНИЙ

11 ЭШТУРДИЕВА ФАРАНГИЗ БАХОДИР КИЗИ

Феномен правового пробела и его устранение: на примере гражданского законодательства Узбекистана

12.00.03 – ГРАЖДАНСКОЕ ПРАВО. ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКОЕ ПРАВО.
СЕМЕЙНОЕ ПРАВО. МЕЖДУНАРОДНОЕ ЧАСТНОЕ ПРАВО

21 НОСИРОВ ШЕРЗОД ШЕРМАТОВИЧ

Трансграничное право несостоятельности: теоретические подходы и современные проблемы

28 АБДУЛЛАЕВ КОМИЛЖОН ИСТАТИЛЛО УГЛИ

Проблемы и перспективы правового регулирования облачных технологий

36 АВЛИЁКУЛОВ БЕКМИРЗА БЕКТЕМИРОВИЧ

Роль международного частного права в разрешении споров, возникающих в результате причинения трансграничного ущерба

44 МАМАДИЕВ АБРОР АБДУРАХМОН УГЛИ

Пути совершенствования системы защиты прав интеллектуальной собственности в Узбекистане: компенсационные механизмы

53 РАХМАТОВ АЗИЗБЕК ИСКАНДАР УГЛИ

Роль мезонинного капитала в финансировании предпринимательской деятельности и его правовое регулирование

61 САИДОВА НИГОРАХОН АКМАЛ КИЗИ

Правовой статус операторов онлайн-маркетплейсов

12.00.06 – ПРИРОДОРЕСУРСНОЕ ПРАВО. АГРАРНОЕ ПРАВО. ЭКОЛОГИЧЕСКОЕ ПРАВО

74 ИСАНОВ ХОЛМУРОД РУЗИЕВИЧ

Проблемы совершенствования правового регулирования сельскохозяйственной сферы

12.00.07 – СУДЕБНАЯ ВЛАСТЬ. ПРОКУРОРСКИЙ НАДЗОР.

ОРГАНИЗАЦИЯ ПРАВООХРАНИТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ. АДВОКАТУРА

83 БАЗАРБАЕВА ШАХЛО РАХИМОВНА, СОБИТОВА УМИДАХОН МУРОД КИЗИ

Взаимодействие правоохранительных органов и судебной системы при обеспечении прав граждан

12.00.08 – УГОЛОВНОЕ ПРАВО. УГОЛОВНО-ИСПОЛНИТЕЛЬНОЕ ПРАВО

94 АББОСОВ МИРСУЛТОН МИРШАРОФ УГЛИ

Ответственность за преступления, совершённые с использованием искусственного интеллекта: международно-правовой подход

12.00.09 – УГОЛОВНЫЙ ПРОЦЕСС. КРИМИНАЛИСТИКА, ОПЕРАТИВНО-РОЗЫСКНОЕ ПРАВО И СУДЕБНАЯ ЭКСПЕРТИЗА

102 БАЗАРОВА ДИЛДОРА БАХАДИРОВНА

Теоретические проблемы оценки доказательств по внутреннему убеждению в уголовном процессе

12.00.12 – ПРОБЛЕМЫ КОРРУПЦИИ

125 КОЛЕНКО ЕВГЕНИЙ ВЯЧЕСЛАВОВИЧ, АХМАДОВ АЛИМАРДОН АХМАДОВИЧ

Криптоактивы в теневой экономике: правовой анализ возврата активов, используемых в преступной деятельности

137 АХМАДЖОНОВ МУРОДУЛЛО НУРАЛИ УГЛИ

Причины коррупции и демократические решения

12.00.13 – ПРАВА ЧЕЛОВЕКА

145 МУМИНОВ АСИЛБЕК ХУСНИДДИН УГЛИ

Законодательство в сфере защиты персональных данных в цифровой среде: зарубежный опыт и национальные перспективы

CONTENTS

12.00.03 – CIVIL LAW. BUSINESS LAW. FAMILY LAW. INTERNATIONAL PRIVATE LAW

11 ESHTURDIEVA FARANGIZ BAKHODIR KIZI

The phenomenon of legal gaps and their elimination: on the example of Uzbekistan's civil legislation

12.00.03 – CIVIL LAW. BUSINESS LAW. FAMILY LAW. INTERNATIONAL PRIVATE LAW

21 NOSIROV SHERZOD SHERMATOVICH

Cross-border insolvency law: theoretical approaches and contemporary challenges

28 ABDULLAEV KOMILJON ISTATILLO UGLI

Problems and prospects of legal regulation of cloud technologies

36 AVLIYOQULOV BEKMIRZA BEKTEMIROVICH

The role of private international law in resolving disputes arising from transboundary damage

44 MAMADIEV ABROR ABDURAKHMON UGLI

Ways to improve the system of protection of intellectual property rights in Uzbekistan: compensatory mechanisms

53 RAHMATOV AZIZBEK ISKANDAR UGLI

The role of mezzanine capital in financing entrepreneurial activity and its legal regulation

61 SAIDOVA NIGORAXON AKMAL KIZI

Legal status of online marketplace operators

12.00.06 – THE LAW OF NATURAL RESOURCES. AGRARIAN LAW. ENVIRONMENTAL LAW

74 ISANOV KHOLMUROD RUZIEVICH

Problems of improving the legal regulation of the agricultural sector

12.00.07 – JUDICIAL BRANCH. PROSECUTOR'S CONTROL. ORGANIZATION OF LAW ENFORCEMENT. ADVOCACY

83 BAZARBAEVA SHAKHLO RAKHIMOVNA, SOBITOVA UMIDAKHON MUROD KIZI

Interaction between law enforcement agencies and the judicial system in ensuring the rights of citizens

12.00.08 – CRIMINAL LAW. CRIMINAL-EXECUTIVE LAW

94 ABBOSOV MIRSULTON MIRSHAROF UGLI

Liability for crimes committed using artificial intelligence: an international legal approach

12.00.09 – CRIMINAL PROCEEDINGS. FORENSICS, INVESTIGATIVE LAW AND FORENSIC EXPERTISE

102 BAZAROVA DILDORA BAKHADIROVNA

Theoretical problems of evidence evaluation based on inner conviction in criminal procedure

12.00.12 – CORRUPTION PROBLEMS

- 125 **KOLENKO YEVGENIY VYACHESLAVOVICH, AHMADOV ALIMARDON AHMADOVICH,**
Crypto-assets in the shadow economy: a legal analysis of the asset recovery used in criminal activities
- 137 **AHMADJONOV MURODULLO NURALI UGLI**
Causes of corruption and democratic solutions

12.00.13 – HUMAN RIGHTS

- 145 **MUMINOV ASILBEK KHUSNIDDIN UGLI**
Legislation in the field of personal data protection in the digital environment:
foreign experience and national perspectives

Kelib tushgan / Получено / Received: 16.01.2026
Qabul qilingan / Принято / Accepted: 10.02.2026
Nashr etilgan / Опубликовано / Published: 24.02.2026

DOI: <https://dx.doi.org/10.51788/tsul.jurisprudence.6.1./WZBD1421>

UDC: 347: 336.012.23(045)(575.1)

TRANSCHEGARAVIY TO'LOVGA QOBILIYATSIZLIK HUQUQI: NAZARIY YONDASHUVLAR VA ZAMONAVIY MUAMMOLAR

Nosirov Sherzod Shermatovich,

Toshkent davlat yuridik universiteti tayanch doktoranti

ORCID: 0009-0001-6065-2313

e-mail: shnosirov5@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur maqolada transchegaraviy to'lovga qobiliyatsizlik huquqining shakllanishi, mazmuni va asosiy muammolari tahlil qilinadi. Globalizatsiya va xalqaro iqtisodiy aloqalarning kengayishi natijasida bankrotlik jarayonlarining bir nechta davlatlarni qamrab olishi tobora ko'proq uchramoqda. Maqolada universalizm va territorializm nazariyalari, ularning afzallik va kamchiliklari, shuningdek, davlatlar o'rtasida hamkorlik va muvofiqlashtirishning ahamiyati yoritilgan. Xalqaro tashkilotlar tomonidan ishlab chiqilgan huquqiy standartlar va zamonaviy yondashuvlar alohida tahlil qilinadi. Tadqiqot natijalari transchegaraviy to'lovga qobiliyatsizlik huquqini takomillashtirish, milliy qonunchilikni xalqaro standartlarga moslashtirish hamda amaliyotda samarali huquqiy mexanizmlarni ishlab chiqishda ilmiy va amaliy ahamiyat kasb etadi.

Kalit so'zlar: transchegaraviy to'lovga qobiliyatsizlik, xalqaro bankrotlik huquqi, universalizm, territorializm, kreditorlar tengligi, "forum shopping", xalqaro hamkorlik, bankrotlik jarayonlari, UNCITRAL

ТРАНСГРАНИЧНОЕ ПРАВО НЕСОСТОЯТЕЛЬНОСТИ: ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ И СОВРЕМЕННЫЕ ПРОБЛЕМЫ

Носиров Шерзод Шерматович,

базовый докторант Ташкентского

государственного юридического университета

Аннотация. В статье анализируются становление, содержание и ключевые проблемы трансграничного права несостоятельности. В условиях глобализации и расширения международных экономических связей процедуры банкротства всё чаще затрагивают юрисдикции нескольких государств. В работе раскрываются теории универсализма и территориализма, их преимущества и недостатки, а также подчёркивается значение межгосударственного сотрудничества и координации. Особое внимание уделено международным правовым стандартам и современным подходам, разработанным международными организациями. Результаты исследования обладают научной и практической значимостью для совершенствования трансграничного права несостоятельности, гармонизации национального законодательства с международными стандартами и разработки эффективных правовых механизмов его применения на практике.

Ключевые слова: трансграничная несостоятельность, международное право банкротства, универсализм, территориализм, равенство кредиторов, *forum shopping*, международное сотрудничество, процедуры банкротства, ЮНСИТРАЛ

CROSS-BORDER INSOLVENCY LAW: THEORETICAL APPROACHES AND CONTEMPORARY CHALLENGES

Nosirov Sherzod Shermatovich,

Basic Doctoral Student at Tashkent State University of Law

Abstract. *This article analyzes the formation, content, and main problems of transnational insolvency. As a result of globalization and the expansion of international economic relations, the involvement of several countries in bankruptcy processes is becoming increasingly common. The article highlights the theories of universalism and territoriality, their advantages and disadvantages, as well as the importance of cooperation and coordination between states. Legal standards and modern approaches developed by international organizations will be analyzed separately. The results of the study are of scientific and practical importance in improving the law of transnational insolvency, adapting national legislation to international standards, and developing effective legal mechanisms in practice.*

Keywords: *cross-border insolvency, international bankruptcy law, universalism, territoriality, equality of creditors, forum shopping, international cooperation, bankruptcy processes, UNCITRAL*

Kirish

Xalqaro to'lovga qobiliyatsizlik huquqi tushunchasiga nisbatan turli qarashlar mavjud. Asosiy nuqta shundaki, butun dunyo miqyosida amal qiladigan yagona bankrotlik qoidalari tizimi mavjud emas. Shu bilan birga, rivojlangan huquqiy tizimga ega barcha davlatlarda ma'lum shaklda bankrotlik yoki to'lovga qodir emaslik tizimi mavjud. Bu tizim ko'pincha kollektiv qarz undirish tartibi deb ham ataladi. Biroq turli davlatlar o'rtasida yondashuvlar, siyosatlar hamda moddiy va protsessual qoidalarda sezilarli farqlar mavjud. Shunga qaramay, olimlar, qonun chiqaruvchi organlar, xalqaro tashkilotlar (masalan, Birlashgan Millatlar Tashkilotining Xalqaro savdo huquqi bo'yicha komissiyasi – UNCITRAL va Jahon banki) hamda sudlar xalqaro miqyosda bankrotlik masalalarini qanday hal etish bo'yicha huquqiy mexanizmlar va yechimlar ishlab chiqish ustida tinimsiz ish olib borishmoqda.

Globalizatsiya, xalqaro savdo va aktivlarning chegaralar orqali harakati natijasida, kreditorlar o'z qarzdorlarining mol-mulkleri

joylashgan bir nechta davlatlarda o'z da'volarini undirishga majbur bo'lishlari mumkin. Bunday holat, tabiiyki, transchegaraviy yoki xalqaro bankrotlik huquqiga oid masalalarni keltirib chiqaradi. Vessels xalqaro to'lovga qobiliyatsizlik huquqini quyidagicha ta'riflaydi: "Xalqaro to'lovga qobiliyatsizlik huquqi adabiyotlarda odatda shunday huquq sohasi sifatida ta'riflanadiki, u ma'lum turdagi to'lovga qobiliyatsizlik jarayonlari yoki choralari to'g'risidagi qoidalarni o'z ichiga oladi, biroq bu qoidalar to'liq amalga oshirilishi mumkin emas. Chunki to'lovga qobiliyatsizlik jarayonlari to'liq xalqaro normalar bilan tartibga solib bo'lmaydigan jarayonlardir. Boshqa tarafdin qo'llaniladigan qonun muayyan ishning xalqaro jihatlarini hisobga olinmasdan, faqat milliy doirada ijro etilishi mumkin emas" (Wessels, 2006). Muallifning o'zi ham bu ta'rif cheklangan ekanini tan oladi, chunki u milliy bankrotlik huquqi tizimining mavjudligiga bog'langan.

Vessels boshqa olimlarning ta'riflarini ham keltiradi. Masalan, Fletcher "xalqaro bankrotlik" yoki "transchegaraviy

bankrotlik”ni quyidagicha tavsiflaydi: “...bankrotlik bitta huquqiy tizim doirasidan chiqib ketadigan sharoitda yuz beradigan holatdir. Bunday vaziyatda faqat bitta davlatning ichki bankrotlik qoidalarini darhol va to’liq qo’l-lash mumkin emas, chunki ishda xorijiy elementlar mavjud” (Wessels, 2006).

Frimanning ta’kidlashicha, bu tasodif emas – AQShning 200 yil oldin qabul qilingan konstitutsiyasida bankrotlik huquqi federal masala sifatida belgilangan (Friman, n.d.). Ya’ni bu soha shtat qonunchiligi emas, federal qonun bilan tartibga solinishi kerak. Chunki erkin bozor, unda tovarlar, xizmatlar, kapital va ishchi kuchi erkin harakatlanadi, bankrotlik masalalarini yagona va standart asosida tartibga soluvchi umumiy tizimni talab etadi.

Asosiy qism

Bir davlatda boshlangan bankrotlik jarayonini (federal yoki milliy darajadagi) boshqa davlat tan olishi faqatgina birinchi davlatning “yaxshi niyatiga” bog’liq bo’lmasligi kerak. Bu fikrni Yevropa Ittifoqi ham anglab yetgan, chunki unda milliy davlatlar o’rtasida yagona bozor mavjud.

Bugungi kunda, hatto rasmiy yagona bozor mavjud bo’lmagan joylarda ham, shaxs-lar, kompaniyalar va davlatlar o’rtasidagi faol aloqalar va tezkor kommunikatsiyalar natijasida transchegaraviy bankrotlik holat-lari tobora ko’paymoqda. Xorijiy davlatlar-da sarmoya kiritish, filial yoki sho’ba korxo-nalar ochish odatiy holga aylangan. Kapital bozorlar odatda liberallashtirilgan, valyuta nazoratlari yumshatilgan yoki hatto bekor qilingan. Natijada milliy chegaralar iqtisodiy faoliyat uchun asta-sekin ahamiyatini yo’qot-moqda.

Ayrim olimlar zamonaviy davrda yirik korporativ inqirozlarning aksariyati bir nech-ta davlatni qamrab oladi, shuning uchun xal-qaro bankrotlik holatlari istisno emas, balki qoida deb hisoblashadi. Agar turli davlatlar-ning sudlari o’rtasida transchegaraviy holat-larda muvofiqlashtirish va hamkorlik bo’l-masa, bir xil qarzdorga nisbatan bir nechta

bankrotlik jarayonlari ochilishi xavfi doimo mavjud bo’ladi.

Agar bu jarayonlar bir-biri bilan raqobat-lashsa yoki tabiatan bir-biriga zid bo’lsa (ma-salan, tugatish / likvidatsiya jarayoni bilan korporativ qutqarish yoki qayta tashkil etish jarayoni to’qnashsa), bu holat kreditorlar uchun ortiqcha kapital yo’qotishlariga olib kelishi mumkin. Chunki moliyaviy inqirozni bartaraf etish yoki korxonani tiklashga qara-tilgan harakatlar to’xtab qoladi.

Bundan tashqari, bunday holatda qaysi davlatning qonuni oxir-oqibatda bankrotlik-dagi huquqiy masalalarga (masalan, ta’minot huquqlari, to’lovlar ketma-ketligi va ustuvorlik masalalari) tatbiq etilishini oldindan aniq belgilash qiyin bo’ladi. “Bu esa aktivlar uchun kreditorlar o’rtasida “poyga”ga sabab bo’ladi – bu poygada “faqat eng kuchlilar” g’olib chiqadi. Poygada ishtirok eta olmay-digan kreditorlar esa eng katta yo’qotuvchi-larga aylanadi, bu esa bankrotlikning asosiy global tamoyillaridan biri – kreditorlar teng-ligi tamoyiliga (par conditio creditorum) zid keladi”(Wood, 1997).

Shuningdek, firibgarlik yoki nohalol yu-risdiksiya tanlash (forum shopping) xavfi ham yuzaga keladi, ya’ni qarzdor yoki kredi-tor o’ziga eng qulay sud tizimini topish uchun davlatlar o’rtasida “sayohat” qiladi. Bu mu-ammolar yillar davomida aniqlangan va ular-ni hal etish uchun turli manfaatdor tomonlar va xalqaro tashkilotlar tomonidan bir qator tashabbuslar ilgari surilgan.

Transchegaraviy bankrotlik masalalariga oid aniq va yagona qoidalar o’rnatishning asosiy sababi – bu aniqlik va oldindan ba-shorat qilish imkonini ta’minlashdir. Bun-day barqarorlik xalqaro savdo va investit-siyalar uchun nihoyatda muhim ahamiyatga ega.

Transchegaraviy bankrotlik holatlari turli sabablarga ko’ra yuzaga kelishi mumkin. Ma-salan, qarzdor:

– chet eldagi hamkorlar bilan iqtisodiy munosabatlarda bo’lgan bo’lishi mumkin;

- bir nechta davlatlarda joylashgan mulklarga yoki aktivlarga ega bo'lishi mumkin;
- xorijiy kreditorlarga ega bo'lishi mumkin;
- xorijiy davlat yurisdiksiyasi ostida bo'lgan shartnomaviy majburiyatlarni olgan bo'lishi mumkin;
- o'z mamlakatidan tashqarida olingan yoki bajarilishi kerak bo'lgan majburiyatlarga ega bo'lishi mumkin.

Natijada bankrotlik jarayonlari bir nechta davlatlarda bir vaqtda boshlanishi mumkin va bu jarayonlarning har biri transchegaraviy masalalarni keltirib chiqaradi. Bu masalalarning eng asosiysi – bir xil qarzdorga nisbatan olib borilayotgan bir nechta jarayonlarni qanday muvofiqlashtirish (agar bu mumkin yoki maqsadga muvofiq bo'lsa) masalasidir.

Qarzdorning faoliyati bir necha davlat yoki yurisdiksiya bilan bog'liq bo'lgani uchun, bunday holatlar xalqaro xususiy huquq (private international law) doirasiga kiradi. Eng sodda shaklda transchegaraviy bankrotlik – bu bir davlatda bankrotlik jarayoni olib borilib, kreditorlar boshqa davlatda joylashgan holatni anglatadi. Biroq amalda bunday holatlar bundan ancha murakkab bo'lishi mumkin:

- qarzdorning sho'ba korxonalari bir necha davlatda joylashgan bo'lishi;
- aktivlar turli mamlakatlarda bo'lishi;
- ishlab chiqarish faoliyati va kreditorlar bir nechta davlatlarda joylashgan bo'lishi;
- bir vaqtning o'zida bir necha davlatlarda bankrotlik jarayonlari olib borilishi mumkin.

Transchegaraviy bankrotlikda ko'plab huquqiy muammolar va savollar yuzaga keladi. Ularning yechimi esa shundan iboratki, har bir mustaqil davlat o'z qonunchiligini o'zi boshqaradi. Shuning uchun bu muammolarni hal etish uchun davlatlar o'z qonunlarini isloh qilishda faol ishtirok etishlari zarur. Biroq Yevropa Ittifoqi misolida bo'lgani kabi, ayrim mamlakatlar bu vakolatlarning bir qismini ustmilliy (supranational) organlarga topshirgan.

Ko'pchilik davlatlarning milliy bankrotlik qonunlari na rasmiy, na amaliy jihatdan transchegaraviy bankrotlik holatlariga yetarlicha moslashtirilmagan. Shu sababli bir vaqtning o'zida bir nechta davlatlarda bankrotlik jarayonlari ochilishi mumkin va har bir davlat:

- o'z milliy qonunlarini (shu jumladan, kollizion qoidalarini) qo'llaydi;
- xorijiy sud jarayonlari esa ko'pincha cheklangan doirada qo'llaniladi yoki ta'sir kuchi boshqa yurisdiksiyada tan olinmaydi.

Shunga qaramay, amalda ko'pincha asosiy (universal) jarayon – qarzdorning asosiy manfaatlar markazi joylashgan davlatda olib boriladi va ikkinchi darajali (territorial) jarayonlar esa qarzdorning aktivlari yoki doimiy manfaatlar mavjud bo'lgan boshqa davlatlarda yuritiladi. Agar bu jarayonlarda davlatlar o'rtasida hamkorlik va muvofiqlik bo'lmasa, qat'iy territorial yondashuv katta qiyinchiliklarni keltirib chiqaradi.

Ko'plab davlatlarning bankrotlik qonunlari zamonaviy talablarga javob bermaydi. Ayrim qonunlar eski davr merosi (masalan, mustamlakachilik davridan qolgan) bo'lib, bugungi xalqaro savdo va investitsiya muhiti uchun mos emas. Shu sababli bir qator xalqaro tashkilotlar xalqaro standartlar va eng yaxshi tajribalarni yaratish uchun tashabbuslar boshlagan:

- Jahon banki tomonidan ishlab chiqilgan – to'lovga qobiliyatsizlik va kreditor/qarzdor tizimlari samaradorligi tamoyillari;
- UNCITRALning – Bankrotlik bo'yicha qonunchilik uchun qo'llanmasi;
- Yevropa Komissiyasining – Bankrotlik va yangi boshlanish: muvaffaqiyatsizlikka nisbatan stigma va bankrotlikning huquqiy oqibatlarini loyihasi.

Agar milliy qonunlarning umumiy darajasi yuqori bo'lsa, bu ko'plab amaliy muammolarni hal etishga yordam beradi, lekin asosiy ehtiyoj – davlatlar o'rtasidagi hamkorlik va muvofiqlik masalasini to'liq qamrab olmaydi. Transchegaraviy bankrotlik masalalari muhokama qilinayotganda davlatlarning tur-

lica yondashuvlarini uyg'unlashtirish ham muammoli bo'ladi.

Eng asosiy farqlardan biri – bankrotlik kimning manfaatini ko'proq himoya qilishi kerakligiga doir qarashdir:

– “pro-creditor” tizimlar – kreditorlarning da'volarini undirish manfaatiga urg'u beradi;

– “pro-debitor” tizimlar – qarzdorga o'z faoliyatini davom ettirish imkonini yaratishga intiladi” (Wood, 1997).

Masalan, Fransiyada bankrotlik tizimi mehnat huquqlarini (ishchilarning manfaatlarini) ko'proq himoya qiladi.

Bundan tashqari, ayrim davlatlar xorijiy davlatlarning da'volarini (masalan, soliq yoki ijtimoiy sug'urta to'lovlari) tan olishga istaksiz, yoki mahalliy kreditorlarni himoya qilishni afzal ko'radi. Natijada davlatlar qarzdorning aktivlari uchun o'zaro raqobatlashadi.

Bankrotlik jarayonlari faqat protsessual jihatdan emas, balki moddiy huquq sohalarini ham (xususi va jamoat huquqini) qamrab olgani sababli yanada murakkablashadi. Odatda, davlatlar o'z bankrotlik jarayonlarini “eksport qilishga” tayyor, ammo xorijiy jarayonlarni “import qilishga” unchalik moyil emas.

Transchegaraviy bankrotlik muammolarini hal etishda ikki asosiy nazariya mavjud:

1. Universalizm (umumjahon yondashuv).

2. Territorializm (hududiy yondashuv) (Fletcher, 2005).

Bu ikki nazariya bir-biriga butunlay zid, ammo har ikkalasi ham asosli dalillarga ega. Shunga qaramay, xalqaro miqyosdagi mutaxassislar va tahlilchilar mavjud kamchiliklariga qaramay, universalizm tamoyilini afzal deb biladilar. Biroq milliy hukumatlar o'z milliy manfaatlarini e'tibordan chetda qoldira olmaydi, chunki bu manfaatlarni territoriallik tamoyili doirasida aniqlash va himoya qilish osonroq.

Universalizm (yoki universallik) tamoyili. Universalizm yoki universallikning soddalashtirilmagan talqini shundan iboratki, qarz-

dorning butun dunyo bo'ylab mavjud barcha aktivlari va majburiyatlarini o'z ichiga oluvchi yagona bankrotlik jarayoni bo'lishi kerak. Shunday qilib, bunday ish ochilgach, boshqa hech bir davlatda boshqa bankrotlik ishlari yoki qarzdorning mol-mulkini undiruv bo'yicha boshqa harakatlar amalga oshirilmasligi lozim.

Amalda, faqat bitta sud yurisdiksiyaga ega bo'lishi kerak. Tanlangan davlat qarzdorning asosiy manfaatlar markazi joylashgan joy bo'lishi mumkin. Biroq boshqa yondashuvlar ham mavjud, masalan: butun dunyo miqyosida amal qiluvchi yagona bankrotlik huquqi (biroq yagona sud bo'lmagan holda) yoki shartnomaviy elementlarni ham o'z ichiga oluvchi tizim. Qanday shaklda bo'lmasin, bu yondashuv quyidagi asosiy g'oyaga tayanadi: qarzdorning barcha aktivlari bankrotlik ishiga kiritilishi kerak va bankrotlik ishini yurituvchi shaxs (masalan, ma'mur, likvidator yoki ofitser) barcha aktivlarni nazorat qilish va ularni qo'lga kiritish vositalariga ega bo'lishi zarur. Dunyo bo'ylab barcha kreditorlar bankrotlik ishida ishtirok etish imkoniga ega bo'lishlari, barcha da'volar esa teng asosda ko'rib chiqilishi kerak (Rasmussen, 1998).

Universalizm tarafdorlari bu yondashuvni xalqaro bankrotlik ishlarida ishtirok etuvchi tomonlar manfaatlarini eng maqbul tarzda qondiruvchi deb hisoblaydilar. Bundan tashqari, ushbu tamoyilning yana bir afzalligi sifatida jarayonning nisbatan kam xarajatli bo'lishi ta'kidlanadi. Universalizm tamoyili globallashuv va xalqaro bozorlarda faoliyat yurituvchi yirik transmilliy korporatsiyalar sharoitida ayniqsa mos tushadi. Shunga qaramay, bu tizim xorijiy huquq tizimlariga va xorijda olib boriladigan bankrotlik jarayonlariga nisbatan yuqori darajadagi ishonchni talab qiladi, chunki yagona bankrotlik ishi ekstraterritorial (ya'ni davlat chegaralaridan tashqariga ta'sir qiluvchi) kuchga ega bo'lishi kerak. Shuningdek, universal yondashuv samarali bo'lishi uchun qaysi huquq qo'llanishi (choice-of-law) va to'lovlar ustuvorligi (prio-

rity rules) kabi murakkab huquqiy masalalar ham hal etilishi lozim.

Universalizmning muxoliflari esa quyidagi muammolarga e'tibor qaratadilar: – qarz-dor uchun yagona davlatni (bosh davlatni) aniqlash juda murakkab; – bu tamoyil ichki bozorlar uchun noaniqlik keltirib chiqaradi; – “bosh davlat” standartlari aniqlanmagan yoki strategik manipulyatsiyaga ochiq bo'lishi mumkin (ayniqsa, qarz-dor yirik korporativ guruh bo'lsa) (LoPucki, 1999).

Territorializm tamoyili. Ushbu tamoyil universalizmga tubdan qarama-qarshi bo'lib, qarz-dorning aktivlari mavjud bo'lgan har bir davlatda alohida bankrotlik ishi ochilishi mumkin, deb hisoblaydi. Biroq bu ishlar faqat o'sha davlat hududida joylashgan aktivlar bilan cheklanadi. Mazkur tamoyilga ko'ra, bir qarz-dorga nisbatan bir vaqtning o'zida bir nechta davlatlarda bankrotlik ishlari yuritilishi mumkin. Har bir ishda da'volarni taqdim etish huquqiga ega bo'lgan kreditorlar doirasi cheklangan bo'ladi, bankrotlik ma'muri esa faqat o'z davlatining milliy chegaralari doirasida vakolatga ega bo'ladi.

Bu yondashuvga binoan, milliy manfaatlar, ya'ni mahalliy kreditorlar manfaatlari chet elga aktivlarni o'tkazishdan avval himoya qilinishi kerak. Territorializm mahalliy manfaatlar va ichki bozorda faoliyat yurituvchi kreditorlar manfaatlarini ko'zda tutadi. Bunday kreditorlar ko'pincha mahalliy aktivlar qiymati asosida kredit berish qarorini qabul qiladilar. Shuningdek, ular xorijiy bankrotlik ishlarida ishtirok etish jarayonida katta amaliy va iqtisodiy qiyinchiliklarga duch kelishlari mumkin. Huquqiy jihatdan (de jure) ular teng maqomda bo'lishi mumkin bo'lsa-da, amalda (de facto) ular uchun bu imkoniyatlar cheklangan bo'lishi va bu ularning manfaatlariga zarar yetkazishi mumkin.

Agar mahalliy bankrotlik ishi yuritilmasa, faqat eng kuchli kreditorlar o'z da'volarini qoplash imkoniyatiga ega bo'ladilar. Territorializm tamoyilini qo'llashda asosiy

kamchiliklardan biri shundaki, qarz-dor bir davlatda (qarzlari joylashgan yerda) bankrot deb e'lon qilinishi mumkin, lekin boshqa bir davlatda (mulk joylashgan joyda) hali ham to'lovga qodir bo'lishi mumkin. Bu esa shuni anglatadiki, qarz-dor bir davlatda moliyaviy jihatdan barqaror, ammo boshqa bir davlatda butunlay bankrot bo'lishi mumkin. Territorializm tarafdorlari bu yondashuv bilan bog'liq muammolarni tan oladilar, biroq ular yechim universalizmga emas deb hisoblaydilar. Ularning fikricha, bu muammolarni hal qilishning to'g'ri yo'li – hamkorlikka asoslangan territorializm shaklidir.

Ba'zan shunday deyiladiki, fuqarolik huquqiga asoslangan davlatlar yurisdiksiya masalalarida ko'proq territorial yondashuvga moyil, holbuki anglo-sakson (common law) tizimiga asoslangan davlatlar ko'proq universalizm tamoyiliga yaqin turadi. Ammo amalda hech bir milliy davlat bu yondashuvlardan mutlaq shaklda foydalanmaydi. Shu sababli “modifikatsiyalangan universalizm” va “modifikatsiyalangan territorializm” tushunchalari paydo bo'lgan.

To'liq territorial yondashuv juda qimmatga tushadi, universal yondashuvni esa siyosiy va amaliy jihatdan qo'llash qiyin. Shu bois ayrim olimlar amaliyroq yechimlarni taklif qilganlar, masalan: “xalqaro prinsip” (internationalist principle) – bu “common law”dagi “comity” (davlatlar o'rtasida o'zaro hurmat va tan olish) tamoyiliga asoslangan yoki hududga bog'liq bo'lmagan yondashuv, ya'ni huquq tanlovi qoidalariga asoslangan tizim (Bufford et al., 2001).

Davlatlar o'rtasida hamkorlik va muvofiqlik yetishmovchiligini bartaraf etishga qaratilgan xalqaro sa'y-harakatlarda ham, amalda, ikki yondashuv elementlarini moslashtirish va murosaga keltirish yo'li tanlanadi. Haqiqat shundaki, amaliyotda ko'pincha bir vaqtning o'zida ham asosiy (universal), ham ikkilamchi (territorial) bankrotlik jarayonlariga joy mavjud bo'ladi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, transchegaraviy to'lovga qobiliyatsizlik huquqi zamonaviy xalqaro iqtisodiy munosabatlarning ajralmas qismiga aylangan. Bir qarzdorga nisbatan bir nechta davlatlarda bankrotlik jarayonlarining olib borilishi jiddiy huquqiy va amaliy muammolarni keltirib chiqaradi. Universalizm va territorializm nazariyalari bu muammolarga turlicha yechim taklif qilsa-da, amaliyotda ularning sof shakllari deyarli qo'llanilmaydi.

Shu sababli modifikatsiyalangan yondashuvlar hamda davlatlar o'rtasidagi hamkorlik va o'zaro tan olish mexanizmlari alohida ahamiyat kasb etadi. Xalqaro tashkilotlar tomonidan ishlab chiqilgan standartlar milliy qonunchilikni takomillashtirish uchun muhim yo'nalish bo'lib xizmat qilmoqda. Kelajakda transchegaraviy bankrotlik masalalarini samarali hal etish davlatlar o'rtasida ishonch, huquqiy uyg'unlik va muvofiqlashtirilgan yondashuvlarni yanada kuchaytirishni talab qiladi.

REFERENCES

1. Bufford, S. L., et al. (2001). *International insolvency*. Federal Judicial Center.
2. Federal Ministry of Justice (Germany). (n.d.). *Insolvency Code (Insolvenzordnung)*. http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_inso/
3. Fletcher, I. F. (2005). *Insolvency in private international law: National and international approaches* (2nd ed.). Oxford University Press.
4. Friman, H. (n.d.). *Transchegaraviy to'lovga qobiliyatsizlik qoidolari bo'yicha muhokamalar* [Discussions on cross-border insolvency rules]. Unpublished master-class materials prepared for the LL.M. programme in International Insolvency Law, University of Pretoria.
5. INSOL International. (2025). *INSOL World, Q4 2025*. <https://www.insol.org/getmedia/57649a7a-1785-45f7-8981-a179f3acdefc/IW-Q4-2025.pdf>
6. LoPucki, L. M. (1999). Cooperation in international insolvency: A post-universalist approach. *Cornell Law Review*, 84, 696–762.
7. Lunts, L. A. (1976). *Mnogonatsionalnye predpriyatiya kapitalisticheskikh stran v aspekte mezhdunarodnogo chastnogo prava* [Multinational enterprises of capitalist countries in the aspect of private international law]. *Sovetskoe gosudarstvo i pravo [Soviet State and Law]*, 5, 124.
8. Mokhova, E. V. (2012). Tsentr osnovnykh interesov dolzhnika pri transgranichnoy nesostoyatel'nosti: perspektivy vvedeniya v Rossii novykh pravovykh konstruksiy [The center of main interests of the debtor in cross-border insolvency: Prospects for introducing new legal concepts in Russia]. *Zakon [Law]*, (10), 111–127.
9. Republic of Uzbekistan. (1997, March 1). Civil Code. <https://lex.uz>
10. Republic of Uzbekistan. (2022, April 12). Law "On insolvency". <https://lex.uz>
11. Rasmussen, R. K. (1998). A new approach to transnational insolvencies. *Michigan Journal of International Law*, 19, 1–36.
12. United Nations Commission on International Trade Law. (n.d.). *Model Law on Cross-Border Insolvency*. http://www.uncitral.org/pdf/russian/texts/insolven/05-80724_Ebook.pdf
13. United Nations Commission on International Trade Law. (n.d.). *UNCITRAL Model Law on Cross-Border Insolvency*. https://uncitral.un.org/en/texts/insolvency/modellaw/cross-border_insolvency
14. Westbrook, J. L. (2010). A global view of business insolvency systems. In *Corporate rehabilitation proceedings* (Chapter 4). Martinus Nijhoff Publishers.
15. Wessels, B. (2006). *International insolvency law*. Kluwer Law International.
16. Wood, P. (2007). *Principles of international insolvency* (2nd ed.). Sweet & Maxwell.
17. Wood, P. R. (1997). *Maps of world financial law*. Allen & Overy Global Law Maps.

YURISPRUDENSIYA

HUQUQIY ILMIY-AMALIY JURNALI

2026-YIL 1-SON

VOLUME 6 / ISSUE 1 / 2026

DOI: 10.51788/tsul.jurisprudence.6.1.